

mondja a nem zsidó (bár ez irreleváns) szerkesztő. Attól a Bétől várva választ – hogy *egyáltalán* szabad-e még élni –, aki ott, Auschwitzban született. Mert az élet, lehet, valóban élni akar: még ott is születtek gyerekek.

Igaz és a 20. századról szóló egyik legpregnansabb állítás ez, ami valaha papírra került: „józan emberek közt nőttem fel, akiknek lelkét, jellemét és egyéniségét háborúk és különféle diktatúrák számolták fel”. S ez az, ami megmásíthatatlan. Ezért is „kellett” a *Felszámolás*-nak megszületnie. Kertész Imre azonban – és ezt már csak érteni tudom, mert a „megbocsátás” ilyen fokát, ezt a derűt, melankóliát, bölcsességet megérteni semmiképpen – nem gyűlölködik (dehogyan, ó), hisz „a vesztesek szerelme a gyűlölet”. Ki „győzött” hát? Ugyan...

Páratlan munkáról beszélünk.

Kertész Imre e helyütt a második generáció, a mai ötvenesek (illetve a rendszerváltás környéki negyvenesek) identifikációjáról, otthontalanságáról, s olykor a téboly szélén történő egyensúlyozásáról is szól. Zsidókról, akik gyűlölik, hogy azok, nem zsidókról, akik viszont tudják, hogy azok. „Én zsidó vagyok” – mondja Judit, „Ezzel nem mondtál semmit. Mindenki zsidó” – mondja Ádám, Judit második férje. Ki a zsidó? Ki a cigány? Miféle „rend” ez?! Mi ez az egész?! Hol az a kilövőállomás, amely rakétaelven elenged valami „magyarázat” felé? Honnan

kezdjem – harmincévesen, a háború utáni harmadik generációsként – ezt a zokogással, kivert fogakkal, testnedv-elvezető nütokkal „kövezett” légifolyosót bejárni? Meg tudom ezt még egyáltalán tenni?

A terjedelem, meg a – pardon – magam fölkészületlensége okán sem kezdenék bele itt ebbe. A „történelem”, úgy fest, teszi a dolgát, s Kertész Imre a *Felszámolás* kódjában talán épp ezért tér vissza – hogy micsoda írásművészeti és gondolati nagysággal, fölleli majd, aki olvassa – „hajléktalanjaihoz”: „Emellett sosem zárhatta ki teljesen, hogy egy szép napon ő is ott találja magát közöttük, a padon. Nem ma, fordult meg Keserű fejében, és nem is holnap, de talán holnapután. Miért ne?” – hisz egyszer már megtörtént.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(*Magvető Kiadó, Budapest, 2003,*
160 oldal, 1890 Ft)

PHILIP ROTH:

Szégyenfolt

Szerzőnk még meg sem szólalt, de a könyv legelején máris baljós hang rezzen. Szophoklész *Oidipus király*ából vett idézettel indul ugyanis Philip Roth amerikai hígtású „görög sorsdrámája”, és a fülszöveg szerint „semmi sem tartóztathatja föl”. Va-

lóban elkerülhetetlen Coleman Silk egykori dékán, majd tragikus hős látványos (majdhogynem megindító) regénybeli bukása.

„És minő fertőzet az” – kérdezhetjük Szophoklészsel a mottó alapján –, ami hősünk bukását és halálát okozza? Természetesen (még mindig a sorsdráma-megfeleltetések karanténjába zárva az értelmezést) az egyén és a közösség összeütközése, az öncsalás és a fránya *hubrisz*, no meg a politikai korrektség irritáló fertőzete. Silk professzor ugyanis megtagadja származását, családját az érvényesülés érdekében. Titka rejtve marad, de mintha Silk elbizakodottsága a siker felett, amit a többet ígérő életút egyébként gyötrelmes választása hozott, nem maradhatna büntetlenül. Nevetséges vádak következtében mérhetetlen bűnhődést kell elszenvednie a politikai korrektség túlhajszolt légkörében. A tömeg, az álszentek, a féltékenyek, a kisszerűek gyülekezete akár Kreón szavait is zenghetné a regényben (bár nem kizárt, Szophoklész időközben már tiltólistára tették a feministák): „Számúzni kell valakit, vagy vérrel a vért lemosni.” Minden igény kielégül. Coleman Silk professzort kiveti a közösség (kollégáival az élen), felesége meghal a méltánytalanság következtében, gyermekei elfordulnak tőle.

A megkeseredett Silk szeretőjévé tesz egy analfabéta takarítónőt, akinek vietnámi veterán férje válik majd

a sors kezében a bosszúállás tökéletes eszközévé. Mindez akár ígéretes erőteret rajzolhatna ki egy társadalomkritikus, többnézőpontú nagyregényhez, de Roth sajnos annyira elbűvölődik a (sors)drámaiságtól, hogy szereplőinek többségét (itt jön az ókori minta túlzott követése) rögtön a karba, a kórusba rendeli, hogy egyfolytában az igazságot-igazságtalanságot kiáltsák. A komorságot pedig szinte soha nem oldja irónia, hacsak abban nem fedezhető fel efféle szándék, amikor Roth iskolázatlan szereplői szájába igencsak mives, elemelkedett monológokat ad. És mintha nem lenne elég a szereplők stilizálása, még önmagát is megduplázza a regény felett kínosan terpeszkedő, mindentudó szerzőnk, hiszen Silk történetének tanúja Nathan Zuckerman lesz, mesterségére nézve rezignált író. Aki megint csak kimond mindent, nehogy az olvasó elvétse az alapigazságokat, miszerint nem érdemes titkolózni, és a rosszindulat mindig megtalálja a maga kiüremkedési pontjait, most épp a politikai korrektségben.

Pedig Roth igazán jó, valóban nagy elbeszélést szóhatott volna a történet alapszálaiból, ha nem a sors fonalait szerette volna ujjai közt érezni, a maga teremtette amerikai prúd vidékiség regényterében. Leírásai helyenként borzongatóan érzékletesek, különösen remekel a vietnámi veterán belső rémmonológjainál. A mű leginkább az amerikai

önbecsapásba való könnyű bevezetőként állja meg a helyét. Hogy mégis felkeltsük az érdeklődést e munka iránt az erre fogékony olvasók körében, jó tudni, hogy a könyvből az is kiderül, mit kellett volna tennie Clinton elnöknek Monica Lewinskyval, hogy megússza a botrányt.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Fordította Sónvágó Katalin, Európa Kiadó, Budapest, 2003, 440 oldal, 2200 Ft)

GÜNTER GRASS:

Ráklépésben

Rövid idézet a mű kilencedik, utolsó fejezetéből: „Minden homlok [...] légmentesen zár. Senki földje egy szóvadász számára. Zárt övezet. Nincs értelme feszegetni a koponyatetőt.” E sorok azon, több szálon futó regény végén olvashatók, amely – valóban – rákként araszolva, tapogatva-lépegetve közelít meg egy második világháborús eseményt; jelesül az 1945. január 30-án oroszok által elsüllyesztett, Wilhelm Gustloff nevű német hajó katasztrófáját, ahol is az utasok túlnyomó részben gyerekek és asszonyok voltak. A téma – amint a kötet kiadói fülszövege írja – abszolút tabunak számít, hiszen az évtizedekig agyonhallgatott tragédia Németország keleti területének

menekültjeiről szól. (Az áldozatok számát – pontos adat nincs róla – kilencezerre becsülik.)

Günter Grass (legalábbis a regény szerint) mint ötvenes éveiben járó újságíró, egyes szám első személyben beszéli el a több forrásból gyűjtött katasztrófa-történetet, fiának neonáccikkal való „kokettálását”, illetve bepillanthatunk a kilencvenes évek Németországának (értelmiségi) mindennapjaiba is. A történet mesélője, Paul Pokriefke történetesen a Gustloffon született, az orosz tengeralattjáró, az S 13-as támadásának éjszakáján, e tény pedig megkerülhetetlenül fontos szerepet játszik egész további életében – olyannyira, hogy a regény szereplői is csak konkrét „funkcióval” jutnak szóhoz. Az Anyától (vagy ahogy mindenki ismeri, Tullától) megtudhatjuk, mi is történt a hajó utolsó útján, ahogy ő látta. S azt is (így az unokájáról, meg persze önnön ideológiai hovatartozásáról): „remélem, belevaló szélsőséges lesz, amilyen hajdanába én is voltam, amikor saját elvtársaim Sztálin utolsó hívének csufoltak”. Gabitól – Pokriefke elvált feleségétől – azt, hogyan reagál az ötven körüli nő fia „eltévelyedésére”, a Németországban itt-ott (zömmel a világhálón) megjelenő, némely esetben nagyobb publicitást kapó antiszemitizmusra; és természetesen megtudjuk, miként kíséri figyelemmel az újságíró apa érettségi előtt álló fiának az interneten folytatott „csetelését”,